

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Wie is wie?

- IJclub "De Molenkolk"
- Geschiedenis van karbiet en karbietschiet'n
- Kerstverhaal 2010
- Historische Recepten
- In de bannerij van Bronkhorst
- Excursie Bredevoort 10 oktober 2010
- Van de boekentafel
- Activiteitencommissie 2010-2011
- Steenderen toen en nu

HVS

• 2010-4

ISSN: 1386 - 5943

Oplage: 400

december 2010

Van het bestuur

De eerste koude dagen hebben we achter de rug. 's Morgens ruiten krabben doet je beseffen dat de winter in aantocht is. We zijn nog maar enkele weken verwijderd van een nieuw jaar en de donkere dagen voor Kerstmis komen nabij. Maar op het moment van het schrijven van dit voorwoord heeft de intocht van Sinterklaas plaatsgevonden en zal menig kinderhart sneller gaan kloppen bij de gedachte aan het vinden van een verrassing in de schoen en het vele lekkers. Het overkomt ook mij dat ik in deze tijd terugdenk aan mijn eigen "Sinterklaas-jaren". De spanning van de pakjesavond en het mogen opblijven en genieten van de ontvangen cadeaus, chocoladeletter en ander snoep. De cadeaus zijn vooral luxer geworden en in aantal toegenomen, maar de spanning en de beleving in veel kinderharten is dezelfde gebleven.

Ik realiseer mij plotseling dat dit mijn laatste voorwoord zal zijn als voorzitter van onze vereniging. In de algemene ledenvergadering van a.s. maart 2011 zal er een nieuwe voorzitter worden gekozen, omdat ik dan aftredend en niet meer herkiesbaar ben. Achterom kijkend is het dan al weer 10 jaar geleden, dat ik de oprichter en initiator van onze vereniging heb mogen opvolgen in de functie van voorzitter. Ik heb in die periode ontdekt dat er binnen de Historische Vereniging Steenderen veel belangstelling is voor het vastleggen van de gebeurtenissen van weleer. Alle vrijwilligers die zich het afgelopen jaar hebben ingezet voor onze vereniging wil ik vanaf deze plaats hiervoor hartelijk bedanken. Tot slot wil ik u allen een gezegend Kerstfeest toewensen, een goede jaarwisseling en de beste wensen voor 2011.

Wim Achterkamp, voorzitter ■

HVS

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:

Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactiesecretariaat:

Mieke van der Valk
Dr. A. Ariënsstraat 44
7221 CD Steenderen
Tel. 0575-450998
Email: meiva25@hetnet.nl

Redactieleden:

Wim de Lange
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:

Wim Achterkamp
Bronkhorsterweg 32
7221 AC Steenderen
Tel. 0575-451747

Secretaris:

Diny Pelgrom-Willemsen
Hoogstraat 11
7227 ND Toldijk
Tel. 0575 452292
Email: tpelgrom@planet.nl

Penningmeester:

Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Marja Geurts-Melgers, 0575-450042
Fred van der Mije, 0575-441806
Ans Uenk-Preuter, 0575-452000
Bertus Rietberg, 0575-452004

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 20 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:

Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Reactie op Wie is wie, Zwerfsteen nr. 3

Naar aanleiding van de oude foto in Zwerfsteen nr. 2010/3 kreeg ik één reactie.

Mevrouw Erica Schut herkende haar grootvader, de heer G.A. Smeenk, in de tweede persoon van links, middelste rij, de pastoor (?) zit twee plaatsen verder. De heer Smeenk woonde

destijds aan de Reigersvoortseweg in Toldijk. Omdat hij de kaart had geschreven, was hij vermoedelijk secretaris.

Waar deze heren waren en met welk gezelschap is helaas niet bekend.

Marja Geurts-Melgers ■

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

IJclub "De Molenkolk"

Winter 1962-1963,
schaatsen op de
Molenkolk.

Arend Jan Breukink was naast boer en molenaar een groot schaatsliefhebber. Niet verwonderlijk natuurlijk, want de Molenkolk, het restant van een vroegere loop van de IJssel, vormde zo'n beetje de voortuin van zijn boerderij. Bij voldoende vorst kwam daar jong en oud uit Steenderen bij elkaar om te schaatsen. Hij speelde al langer met de gedachte dat er eigenlijk een IJclub moest worden opgericht.

Tekst: Martin Nieuwenhuis

Foto links: Arend Jan Breukink oprichter van de IJclub de Molenkolk en zijn vrouw Maria Slijkhuis.

Foto rechts: omstreeks 1920 genomen vanaf de Bronkhorster molen met hoog water.

Na het nodige lobbywerk was het op 16 februari 1919 eindelijk zover. In het café van Landsheer te Bronkhorst werden de koppen bij elkaar gestoken en werd het reglement bekrachtigd: IJclub De Molenkolk was een feit. Arend Jan werd benoemd tot voorzitter en de heer Bleeker nam het secretariaat onder zijn hoede. Het reglement is duidelijk: "het doel van den vereniging is bevordering van het ijsvermaak, door het schaatsrijden te bevorderen, wedstrijden op schaatsen te houden en het tot stand brengen van ijs- en andere winterfeesten." Op 27 november 1920 is het dan zover. Het bestuur bestaande uit de heren Breukink, Bleeker, Koerselman, Aussen, Boogman, Pennekamp, Weijers en Mannessen werden voor een spoedvergadering bij elkaar geroepen. Besloten werd om op 2 december een ijsfeest te houden. De festiviteiten verlopen voorspoedig en een jaar later heeft de club al een batig saldo van F 269,75. Het opvolgende jaar komt het bestuur

in deze gebreken, behoefte te voorzien. De voorritter geeft de toezegging voor een en ander te zullen worden.

De heer Rijkens had yarene 3 hondags wat muziek op de baan. De voorritter acht dit een bewaan, yarin de bekende gewoens Van Heer Burgemeester te deren opzichte. Toeh words besloten een poging in deze richting te wagen. Voor deze taak, welke met de noodige taet diens te worden uitgevoerd, words aangeweren de heer Mannessen.

echter al met een revolutionair voorstel: men wilde een onderzoek instellen naar "de wenschelijkheid van de aanleg eener baan" onder andere als gevolg "van den langen duur alvorens De Molenkolk vertrouwd is". In dezelfde vergadering maakt de heer G. Weijers uit Bronkhorst ernstig bezwaar tegen het feit dat zijn schoonmoeder bij het betreden van de baan tijdens het ijsfeest de volle entree van F 0,50 in rekening is gebracht zonder dat zij gebruik heeft gemaakt van de baan... Het onderzoek naar een nieuwe baan heeft niet veel succes. Wel goede plannen, maar helaas weinig financiële middelen.

Een jaar later krijgt het bestuur opnieuw enige kritiek te verwerken. Dhr. Veldhuizen maakt bezwaar tegen het feit dat er sprake is van bestuursverteringen ter waarde van F 18,12. Dit schiet secretaris Bleeker in het verkeerde keelgat. Hij vraagt verlof om te mogen opmerken dat het in Friesland een gewoonte is dat het bestuur tijdens ijsfeesten billijke kosten mag maken op kosten van den vereeniging. De zaak loopt dan ook met een sisser af.

Het organiseren van ijsfeesten ging in de jaren twintig van de vorige eeuw niet zonder slag of stoot.

Tot zover de originele notulen van de jaarvergadering in 1924. Het ijsfeest is er uiteindelijk toch gekomen.

In de 1927 gaat het er, tijdens de jaarvergadering in café Landsheer te Bronkhorst, heftig aan toe. De muziekvereniging heeft de ijsvereniging

om financiële steun gevraagd. De voorzitter van de muziekvereniging, de heer Grootbodt, is zelf aanwezig om het onderste uit de kan te halen. Een bijdrage van 50 gulden lijkt hem reëel. Het bestuur wil niet verder gaan dan 25 gulden "de ijsfeesten eischen immers belangrijke offers uit de kas". De heer Grootbodt bedankt het bestuur uiteindelijk dan toch maar, maar merkt nog wel even op dat hij de bijdrage veel te laag vindt. De discussie over de bijdrage heeft de verhoudingen wel wat vertroebeld, want ook over het volgende agendapunt ontstaat onenigheid. Het voorstel van bestuurslid Koerselman om, wanneer het ijs nog niet voldoende dik is, een bordje

De baanvegers op de Molenkolk in 1934: dhr. Breukink 2e van links.

Bestuursvergadering op. Vrijdag 25 November '49
 's Avonds. 7 uur. in Cafe Hopereu.

Uanwerig 9 leden. Afwerig de heer J. Heezink,
 welke gesignaleerd was. Na hoogte van de
 duiker bij "Steenderdiek"; slepende aan een
 touw. een kalf.

te plaatsen met de tekst "Verboden IJs" wordt bij stemming verworpen ten gunste van het voorstel van de heer Heezen om het bord te voorzien van de tekst "Gevaarlijk IJs".

De donkere periode 1940-1945 breekt aan. Dat mensen in die sombere dagen behoefte hadden aan een verzetje blijkt wel uit de opkomst van de leden tijdens de ledenvergadering in 1940. Maar liefst 83 leden zijn aanwezig in Concordia. Veel is er niet aan de orde maar het is gezellig en er is een mooie verloting. De traditionele hoofdprijs, een paar schaatsen van Booltink, gaat dat jaar naar G.J. Rieffel van de Covik. Eind 1945 is het bestuur voltallig afgetreden. Gelukkig blijkt geen van de bestuursleden een "oorlogsverleden" te hebben en werd het oude bestuur voltallig herkozen. Dat het ijsclubbestuur het hart op de goede plek had bleek direct na de oorlog. Door het oorlogsgeweld werd de arbeiderswoning van J. Remmelink in de Emmer verwoest. Het bestuur heeft vervolgens de ijskeet beschikbaar gesteld. Maar liefst drieëneuhalf jaar is de keet volgens de notulen "beslapen geweest door de zoon en knecht van Remmelink". De vergoeding bedroeg F 175,- voor de volle periode. Het bestuur bestond eind veertiger jaren uit een doorsnee van de bevolking van Bronkhorst en Steenderen. Zo was ter Wee schipper, Wentink metselaar, Breukink molenaar en Heutink boer.

Nieuwe ijsbaan voor Steenderen 1982.

Nieuwe ijsbaan voor Steenderen

STEENDEREN - Voor de 63-jarige IJclub de Molenkolk te Steenderen zal na jaren van overleg en voorbereiding een nieuwe periode aanbreeken. Burgemeester S. Buddingh' zal zaterdagmiddag om 14 uur de kraan opendraaien, om het water vrij baan te geven op de nieuwe aangelegde baan.

De nieuwe baan, die is geprojecteerd op een stuk weiland naast de kaasfabriek aan de Toldijkseweg en eigendom van de heer E. J. Vleemingh, zal de Molenkolk, het schaatsmekka van voorheen, moeten ver-

vangen. De laatste twee maanden is door een groep vrijwilligers en enkele plaatselijke bedrijven, de basis gelegd voor de baan, waar schaatsminnend Steenderen al jaren naar heeft uitgekeken. Dat dit alles te realiseren was, is te danken aan de steun van het gemeentebestuur, die een aanvraag tot financiële bijdrage, danwel lening, positief heeft beantwoord.

Nadat eerst was overwogen in de nabijheid van de baan een pompinstallatie aan te brengen, kwam er van de directie van de kaasfabriek

de spontane toezegging een van haar pompen voor dit doel beschikbaar te stellen. Bij deze hulp en de steun van allerlei instanties, bleef het echter niet. De Aviko stelde een ruime bijdrage in het vooruitzicht waarvoor ter zijner tijd een verlichting kan worden aangebracht en bouwbedrijf Hulshof bood het gebruik van verschillende materialen aan.

Gesteund door dit alles zal de nieuwe ijsbaan, met een wateroppervlakte van 110 bij 60 meter, datgene bieden waarnaar al zoveel jaren reikhalzend is uitgekeken.

20 Maart '79
 Raad Concordia

Met een „gureflicke“ uit de raad De Leen Pfrommer (links) afen, hoe een bepaalde kwestie een een schakelaar moet zijn.

Leen Pfrommer gast van diamanten De Molenkolk

STEENDEREN - Maandag 19 februari in Concordia werd gehouden een gezellige jubileumreunie, in verband met haar vijftigjarige bestaan. In naam Concordia had 423 dienders, als speciale gasten in haar midden, met schiedkundig van de Heer Leen Pfrommer, voorzitter van de ijsclub. Na een welkomwoord van voorzitter J. Heezink die aanwezig was, dat de ijsclub vijftigjarige bestaan viert, de vereniging bestaat van de vereniging, de men jaaren. De heer Pfrommer, die een reuske waarderen en zeer de leden, die de vereniging in de loop der jaren twee 100 gelieven. Zij herinnerde er aan, dat vele belangrijke besluiten genomen het ten voordeel van de Molenkolk. Verzoeken Leen Pfrommer, met een uitspraak van het ijsclub de schiedkundig over de schiedkundig in het eigenland en de vereniging. In het bijzonder, 171 zijn worden, dat het wil men een goede schiedkundig of sportclub worden, die men, van grote belang zijn. De presentatie van sport goed onder de ijsclub leden en beschikken over een goede schiedkundig. Leen Pfrommer ging met in op de verenigingsleden van 1908.

Leen Pfrommer te gast bij de ijsclub 20 maart 1979.

En dat het voor laatstgenoemde soms moeilijk was om op tijd op een bestuursvergadering te komen, blijkt wel uit bovenstaande passage in de notulen van de bestuursvergadering van 25 november 1949....

Humor is tot de dag van vandaag een terugkerend element in de vele gehouden vergaderingen. Zo merkt voorzitter Breukink tijdens een bestuursvergadering in 1951 op, dat de notulen van de vorige vergadering wat kort zijn. Secretaris en notulist Chris Pennekamp reageert hierop met de mededeling dat "metworsten ook niet altijd even groot zijn"...

In 1954 wordt opnieuw een commissie ingesteld die moet onderzoeken of de aanleg van een nieuwe ijsbaan mogelijk is. Het dichtvriezen duurde te lang en de kolk was gevaarlijk. Met name het laaggelegen gebied bij de "Vreekolk" wordt uitgebreid bekeken. Ook nu weer is de conclusie dat het project onhaalbaar is. Uiteindelijk is in 1983 afscheid genomen van de Molenkolk. Meerdere generaties hebben genoten van prachtige ijsfeesten, scharrelen in het riet en een borreltje drinken in de ijskeet. Na opnieuw veel onderzoek, overleg, wikken en wegen, het bekijken van mogelijke locaties zoals de wei van Breukink achter de Bronkhorstermolen en opnieuw de Vreekolk, verhuisde de ijsbaan uiteindelijk naar de wei van Vleemingh aan de Toldijkseweg.

Nog 9 jaar en dan bestaat de ijsclub 100 jaar. ■

Geschiedenis van karbiet en karbietschiet'n

Tekst: Maurice Cremers

Karbiet (of calciumcarbide) lik net op steen. Ut wöt echter niet e-wonnen uut een mie:n, maor e-maakt deur kooks en gebluste kallek in 'n aoven te verhitt'n. Dit proces is toevalleg ondeckt deur 'n kanadeese uutvinder in 1892 toen hi-j ant zuuken was naor 'n effiesjenterer manier um alumieniejum te maken.

Karbiet wier veur de tweeden wealdoorlog gebruikt veur lich op de fietse omdat't zon helder vlemmeke gif en ut wier in de darpsmederiejen gebruikt um te lass'n vanwaege de onmundig heite vlam (3.000 °C!) die 't gaf. D'r waan toen natuurlek nog gin flessen met acetyleengas te kriegen, dus maken de smid dat zelluf van karbietbrökke.

Karbietschiet'n met de melkbusse hef zien oorsprong waarschijnlek in de tied van de olde Germanen met hun joelfeesten. Ut Joelfeest was't Germaanse zonnwendefeest dat twaluf dagen duurd'n, waarvan de kotste dag (21 december) de belangriekste was. Vaneiges hadd'n ze in die tied nog gin karbiet, maor 't ging de olde Germanen, net als de karbietschiet'ers van tegenwoordeg, umt maken van zo völle meugelek kabaal ant ende vant jaar.

Umdat d'r bi-j ons op't platteland genog melkbussen veurhanden waan én umda'j hier

riekelek an karbiet konnen kommen lag't veur de hand dat't karbietschiet'n zich op't platteland zol ontwikkel'n. Dit gebruik wöt vrijwel uitsluitend op't platteland (van met name d'n Achterhoek en Oaveriessel) in ere e-holl'n.

Hoe geet 't schiet'n in zien wark

Veur karbietschiet'n hei-j 'n vat of vaetjen neudeg da'j af kunt sluit'n. Als klein junkskan begonnen i-j te schiet'n met 'n Buisman-buske. Op latere laeftied ging i-j schiet'n met 'n varfblik (waorvan de dekkel al nao 3 keer schiet'n zo krom as 'n fliste-baog was) en ve-volges schotten i-j met 'n melkbusse. An de onderkante wier 'n gaetjen (zundgat) e-slagen. D'r wieren 'n paa brökke karbiet in de busse gedaon, waor-noa d'r 'n bittjen spiej of water bi'j gedaon wier (of andere vloeistof'n diet veurhande waan). De melkbusse wier doornao met 'n dekkel of kuulvoer-plestik met 'n binnenband af-e-slaoten. Deur ne chemiese reaksie van karbiet met water ontsteet gas (ethyn). Veur diegeene die vrogger in schoole met scheikunde goed op-epast hebt:

$$\text{CaC}_2 + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{C}_2\text{H}_2 + \text{Ca}(\text{OH})_2$$

water + karbiet --> acetyleengas + calciumhydroxide ('t witte poejer dat aoverblif nao de knal)

Deur 'n klein vlemmeken bie'j 't zundgat an de onderkante van de busse te holl'n vlaog ut gas

in de brand, waardeer de dekkel met 'n om-mundigen knal 'n heel ende weg-eschotten wier. Um tied te bespaorn en niet de heeln tied zon ende te hoev'n smoksen, wöt vake an de dekkel 'n lang touw e-maakt, zoda'j die nao 't knalln gemuudelek op oew an könt haaln. Vandaag-an-n-dag wöt mangs 'n boezjie gebruikt veur de ontstekking en wöt de scharpe dekkel vervangen deur ne zacht'n bal of (kuulvoer-)plestik.

Toen en noew

Toen wi-j jongens van 'n joor of 16 waan, gingen wi-j met de Zündapp deur de snee-j naar Rhaoberg, umdat Opa Rutgers nog 'n melkbusse met dekkel had die bi-j um in gebruik was as paraplubak. Wi-j konnen den busse van um aovernemmen in ruul veur 'n flesse klaoren borrel en zo gingen wi-j op Steenderen an met 'n moojen beschilderden melkbusse (mien kameraod achterwats achterop de brommer um-da'w de busse anders niet met konnen kriegen). In die jooren heurden i-j op olderjoorsdag in Steenderen nauwluks geknal van karbiet, wi-j waan zwat de enigen die karbietschotten. I-j heurden hooguit aoverdag dat ze met siesters en striekers ant knappen waan bi-j van Wilsem, maor niemand schot wieters met karbiet. Karbiet ko'j too ok niet aoveral kriegen, wi-j mossen

menige joore zelfs naar de Slootsmit in Laorne um karbiet te haaln!

Da's vandaag-an-n-dag gelukkeg 'n mooi stukjen verbeterd, i-j könt karbiet weer gewoon bi-j de koperatie in Toldiek kriegen, en de jeugd hef sinds 'n paa joor 't karbietschiet'n helemaal her-ondekt. A-j noew op olderjoorsdag in Steenderen bunt, heur i-j de karbiet-dreunen aoveral uut ut darp vandan kommen. Waan 't vrogger 'n paa kammeräöje met 'n melkbusse en 'n bak bier (en in koldere joore met ne fles foe:zel) die ant knappen waan, noew zie'j komplette tenten met muziekinstallasies en vetpannen in de wei-jes staan. Op disse manier wöt tegenwoordeg op völle plekke ut joor op 'n gemuudeleke manier (en in gepast'n dronkenschap) met karbiet uut-elöjd.

Umdat bi-j ons op 'n gegeven moment de aadegheid van den éne melkbusse van opa draf was, mos d'r met meerdere melkbussen tegeliek geknald wodden. Too at ok dat niet meer genug was, wier d'r onder 't genot van 'n pölleken bier e-filesofoerd aover hoe'w d'r veur konnen zörge dat ut andere joor nog meer spektakel zol geven. Too d'r bi-j de Aviko 'n schillebol van 700 liter vri-jkwammen, was de link al raps gelegd, "dat ding mot d'r kommen!". De schillebol op 'n onderstel e-bouwd, nie-j verjfen d'r aover en zo ontston onze "Dikke Bertha". Dat ding gif zukke knall'n, da'w d'r veureg joor bowlingballen 40 meter weg-e-schotten hebt (zie <http://dikkebertha.kemper.nu>).

Wieter goed um te wetten

- Karbiet is goed tegen wuuln. Deur ut plaatsn van 'n bölleken karbiet in'n wuulengang, reageert 't karbiet met voch in de grond, met als risseltaot dat ethyn-gas lös kump. Deurdat wuulen disse sterke geur nie liejen könt, gaot ze raps vort (at de buurman pech het, naar 't gezon van de buurman).
- In menige plaats in de Achterhook en Liemers is't tweede gebodschiet'n (oorspronkelek bi-j 't olderleke huus van de bruid) met karbiet bi-j ankommende bruidsparen 'n traditie die nog steeds in ere e-hollen wöt. De schutters schiet net zo lange, tot at hun ut neudege "boksebie" angebaojen wöt.
- In Hummel holt ze ieder joor offisjele karbietschiet-kampioenschapp'n, waarbij e-streden wöt um de Golden-Karper-bokaal. Hierbi-j geet't onder andere um 'n zo hard meugelucken knal te maak'n, zo wiet meugeluck te kommen met ne bal en 'n vogel van 'n pos af te schiet'n. ■

Wat t'r in 'n tidsbestek van zo'n honderd jaor zoal kan veranderen?

Kerstverhaal 2010

Tekst: Theo Masselink

Wi j draagt heel ander soort kleren as toen, wi j gaon heel anders met mekaar um, kiek maor nao de naoberschapen. Hulp uut de buurte zoas toen is t'r ok niet meer zo neudig. In de huusholling geet 't d'r ok heel anders an toe. Zi j hebt 't vake nog aover die goeie olde tied. O ja, 't was toen wel vol genuudeleker, minder gejaagd, dat wel. Maar as i j dan bedenkt hoe afhankelijk men was, van elkaar, van de buurte, de familie en vaak van de gehele gemeenschap. Veural bi j 't older worden spödde deze afhankelijkheid zo'n grote rol. Oiders en kinder bleven bi j mekaar wonen, zonder dat t'r veur de olde leuj wat e'regeld was. Zolang deze beiden nog 'n betjen können warken ging 't wel goed. Zolang oma en schoondochter nog maor samen eerdappels bleven schillen. Al heel anders wier 't as opa of oma niet zo goed meer uut de vuute konnen kommen en as t'r kinderen aover de vloer kwammen en soms al wat groter begonnen te wodden ging 't vake mis. De spanningen können dan soms hoog oplopen en d'r was dan gin enkel ander alternatief. Geld was t'r niet en i j könt wel raojen dat de olde leuj dan meestal 't kind van de rekkening wödden. Een veurbeeld van 'n gezin, vader en moeder, acht kinder met opa en oma in huus. Een huusholling van twaalf man dus. Slechte huusvesting in die jaoren. Geld veur fatsoenlijke kleren was t'r niet. Gin wasmachiene, hooguut èen keer in de wekke 'n schoon hemd. Vader en moeder van den vroggen margen töt de laten aovend bezig um de beslommeringen van eur kleine boerderijken in 't gareel te hollen. Oma deej zo völ as zi j kon um de huusholling draaiende te hollen en opa kon dan zolang dat nog ging op de kinder passen. Mooie verdeling, zo' j zo zeggen. Effen ging dat allemaole goed, maor de spanningen liepen op. De olde leuj werden niet meer zo goed op de heugte e'hollen van wat t'r allemaole um ging staan. Op 'n margen vroeg oma an opa, waor zol onze Hendrik vanmargen toch nao toe weazen? Opa kon hier ok gin antwoord op geven, waarop oma zei, het toch te willen wetten. Toen zoon Hendrik effen later in huus kwam werd um de vraog e'steld: En...waor bun i j nao toe e'west. Zoonlief had niet zo'n lust um hier 'n antwoord op te geven en liep maor deur. Dat was dan de bekende dröppel die de emmer duut aoverlopen. Oma heel arg kwaod kondigde an dat zi j samen met opa op staonde voet zol

vertrekken en nooit weer te kömnen, waarop zoonlief zei dat ze maor mos doen wat ze niet kon laoten. Dan was de consternatie compleet. D'r wier gin woord meer met mekaar e'praot. Ok niet waor ze dan wel nao toe zöllen gaon. Daor wier un betjen um e'kleed, nog wat spöllen in 'n tas e'daon en te voet gingen 't nao een ni'je bestemming.

Het was winterdag, kold en de Kerst ston veur de deur toen ruum 'n wekke later de postbode 'n brief kwam brengen van Hendrik zien zus uut 't zo'n tien kilometer wieterop geleagen darp met daorin de vraog van zien zuster of Hendrik margen met peerd en wagen bi j eur wilde kommen um vader en moeder op te halen? Zi j had ok eur gezin en kon met de kerstdagen onmeugelijk vader en moeder daor bi j in huus hemmen. En....., vervolgde de brief, moeder zal nooit meer zo naar tegen tegen ow te doen, dat hef ze mien motten belaooven.

Met gemengde gevuulens ging Hendrik dan den anderen dag maor op weg um de olde leuj op te halen. Onderweg nao huis praoten moeder honderd uut aover wat zi j de laatste dagen allemaole gezien en belaeft had. Maor zi j praotten met gin woord meer aover wat t'r veurige wekke was veur e'vallen.

Dan was't den lesten dag veur de Kerst. Hendrik en zien vrouwe hadden de hande vol um alles veur de zondage un betjen in de ri'je te kriegen. Opa en oma waren bli j de kinder weer te zien en hebt zich met eur beiden uut e'sloofd um den anderen dag toch 'n kerstmaoltied op taofel te kriegen die t'r weazen mag.

't Wier Kerstaovend en in de nachtelijke uren gingen twaalf mensen, baggerend deur 't in die tussentied gevallen sneeuwlandschap nao de Kerstnachtdienst.

Zo wier 't toch nog 'n mooie kerst in 't leaven van dit gezin. ■

Wie is wie?

Ik kreeg onderstaande foto's van mijn broer Jos. Hij heeft contact met Willem Hartemink (Zelhem).

Graag willen zij weten wie er op deze foto's staan. Waar en wanneer de foto's gemaakt zijn. Van de personen graag de geboorte- en eventueel overlijdensdata en -plaats, ook ouders en

waar ze woonden.

Misschien wel veel gevraagd maar het is natuurlijk wel een uitdaging en historisch interessant.

Marja Geurts-Melgers ■

“Historische Recepten”

Tekst: Marja Geurts-Melgers

Hete bliksem!

Hete bliksem is een oud Nederlands gerecht.

Door het gebruik van appels en peren bevat het gerecht veel vocht, hierdoor blijft het lang warm. Hieraan dankt dit gerecht waarschijnlijk zijn naam.

In het oosten van Nederland en in Duitsland wordt de naam “hemel en aarde” gebruikt, waarbij de hemel verwijst naar de appels en de aarde naar de aardappels.

Ingrediënten (voor ca. 4 personen):

- 250-400 gram (licht) gerookt (mager) spek
- 1-1 1/2 kg aardappelen
- 1 kg zoete appels (eventueel: 1/2 kg zoete en 1/2 kg zure appels)
- suiker
- kaneel
- zout

Bereidingswijze:

- bak het spek in een koekenpan
- doe de aardappelen in een grote pan, leg de appels erop.
- breng dit aan de kook (ca. 30 minuten)
- giet het teveel aan kookvocht uit de pan
- voeg wat zout, suiker en kaneel naar smaak toe
- stamp de aardappelen en appels door elkaar
- roer op het laatst de spekjes er doorheen

Eet smakelijk! ■

● In de bannerij van Bronkhorst

Een poosje geleden ben ik in het bezit gekomen van het "archief" van Dominee A. Mol.

Voorals de ouderen onder ons zullen hem wellicht herinneren. Hij was predikant van ± 1955 tot 1961 en hij was zeer geïnteresseerd in de geschiedenis van Bronkhorst. Hij heeft dan ook een leuk klein archiefje nagelaten, met enkele leuke zaken.

Tekst: Wil Gijsman

Via mevr. Mol, die het ons heeft geschonken, zijn we in het bezit gekomen van het archief. Via Geert Jansen kwam het in mijn bezit en ik las het door en dacht gelijk, daar wil ik wat over schrijven. Door bepaalde omstandigheden is het een poos in het vergeetboek gekomen, maar nu moet het er toch van komen. Bij dat archief zat een bijzonder leuke briefwisseling tussen Ds. Mol en de schrijver Aart Grimme, die vooral bekend is als jeugdboekenschrijver.

Deze Aart Grimme was namelijk getrouwd met een nicht van Aaltje Meutstege-Bosch, een zuster van de bekende bakker Jan Bosch uit Bronkhorst. Aart Grimme schrijft in een brief van 22 september 1958, dat hij het genoeg had om tijdens een vakantie Bronkhorst te bezoeken, en zo schrijft hij: "meteen z'n hart verpand aan Bronkhorst", en hij had het boekje van ten Doesschate van A tot Z doorgelezen! Want hij had het plan opgevat een soort jeugdroman over Bronkhorst te maken, maar dan moest hij wel gegevens hebben omtrent de historie. En zo ontstond er een leuke briefwisseling met Ds. Mol. Hij schrijft in een brief van 29 september 1958, ik citeer: "PS, ik maak uit uw handtekening op, dat uw voornaam Aart is, nou dat is de mijne ook, leuk he?". Nou dominee Mol laat er geen gras over groeien en stuurt Aart de nodige gegevens op naar Amsterdam. Hij kan dus aan de slag. Dan schrijft hij in een volgende brief aan Ds. Mol van 25 februari 1959: "Ik wens Bronkhorst heel veel succes want vanmiddag wordt er gestemd bij uw gemeenteraad, of ze 50.000 gulden willen uittrekken voor de restauratie van de kapel, want als dat niet gebeurt, zal het wel gesloopt moeten worden"! (gelukkig is dat niet gebeurd!) Dan schrijft Aart in een brief van 14 april 1959: ik citeer: "Zijn de vroede vaders van Steenderen nog over de brug gekomen, en is de kapel gered?? Ik hoop maar dat ze de gemeentekas geplunderd hebben, want er is al genoeg puin in Nederland, en daar hoort het restant van de kapel in dat lieve kleine Bronkhorst helemaal niet bij. Met hartelijke groeten van uw Aart Grimme!" En dan een poos later, precies

wanneer weet ik niet, kwam de jeugdroman uit. Hij had er een trilogietje van gemaakt onder de titel "In de bannerij van Bronkhorst". Het eerste deel heet "Eggert komt thuis". Hoofdpersoon is Eggert een een-

voudige boerenzoon die bijzondere avonturen beleeft tijdens de Bronkhorster en Heeckeren twisten. Uitgegeven door de bekende uitgeverij Callenbach NV te Nijkerk met sfeervolle illustraties van H.H. Prah. Geschreven in de trant van de overbekende W.G. v.d. Hulst. Natuurlijk zijn het geen naslagwerkjes van historisch belang, het is ontsproten aan de fantasie van de schrijver. Als Eggert op de Bronkhorstermolen is kon hij het klooster Bethlehem zien liggen. Dat klooster lag bij Gaanderen; dan moet het wel heel helder weer geweest zijn en dan moesten alle bossen die er toen waren (ook in Steenderen en omstreken) gerooid zijn. En broeder Bernhard kwam regelmatig vanuit het klooster naar Bronkhorst lopen. Een aardig eindje tippelen voor deze brave broeder! Maar voor de rest zijn deze avonturen spannend genoeg, want er waren ook wolven en dat is geen fantasie!! Persoonlijk heb ik er heel veel plezier aan beleefd, en nog!!

Het was een hele toer om aan die boekjes te komen, want ze waren overal uitverkocht. Maar in Deventer heb ik ze op de kop getikt. Een heerlijke stad vol kleine snuffelboekwinkeltjes, en natuurlijk Bredevoort, daar zijn ook van die hebbe-dingetjes te koop. Deze boekjes (heb ik me laten vertellen) werden ook op de scholen voorgelezen. Ze zijn er spannend genoeg voor, menig jongens- en meisjeshartje zal sneller geklopt hebben, (tegenwoordig zijn ze wel wat anders gewend, niet ten goede!) Deze boekjes waren te zien tijdens de expositie in de kelder van dhr. van Lith in Bronkhorst. In het archief zitten nog meer interessante onderwerpen, daar hoop ik nog eens een artikel aan te wijden. ■

Maquette van het vroegere kasteel

Excursie Bredevoort op zaterdag 10 oktober 2010

Op het plein voor het gebouw 'Boek op 't Zand' troffen de deelnemers aan de excursie de stadsgids, de heer Gerrit Apenhorst, aan, die hen tijdens de rondwandeling door het stadje op boeiende wijze, liet genieten van de historie van dit vestingstadje, de heerlijkheid Bredevoort.

Tekst: Gerrit Keuper

In de loop van de Middeleeuwen ontstaan er (handels-)wegen uit het westen naar het bisdom Munster. Zo loopt er een weg via Zutphen, Wichmond, Hengel, Halle, Aalten naar Munster. Deze weg splitst zich vlak voor Bredevoort af in een weg via Miste, Winterswijk, Vreden naar Munster en in een weg van Bocholt naar Twente. Het verkeer op deze weg ontmoet elkaar op de plek waar Bredevoort ontstaat. De Bredevoorde, de zandrug die vanaf het oosten in het moerasgebied steekt, was de enige

plek om met droge voeten door de omliggende moerassen te reizen.

Op die plek wordt een burcht gebouwd en daar omheen ontstaat na verloop van tijd een handelsnederzetting.

Er was controle over de wegen en de burcht was moeilijk te veroveren. De bezitters heersten ook over het land rondom. Achter de grachten heerste de leenheer over de heerlijkheid Bredevoort. Of Brevoort, (Breefort, Breevorde, Bredevoert, Breedvoort, Bredevoort) stadsrechten had,

is niet bekend. Wel kon men met eigen munt betalen.

Bredevoort behoort in de Middeleeuwen oorspronkelijk tot het Munsterse bisdom en de graven van Lohn waren de voornaamste leenheren van de bisschop in dit gebied. Maar er waren meerdere eigenaren. Op de lijst van goederen van het bisdom Keulen in 1988 komen drie aandelen van het kasteel van Bredevoort voor. De aartsbisschop van Keulen heeft deze bezitting van de Munsterse kerk overgenomen.

In 1246 draagt de graaf Herman II van Lohn het kasteel op aan de graaf Van Gelre om zich zo van een machtige bondgenoot te verzekeren. Door ruzies tussen de graven van Lohn en van der Mark wordt het kasteel regelmatig belegerd. Nadat in 1277 graaf Engelbert van der Mark werd ontvoerd door Herman II van Lohn en als gevolg daarvan overleed, wordt in 1278 Bredevoort aangevallen door Engelbert's zoon en opvolger graaf Eberhard van der Mark, die vast besloten is zijn vaders dood te wreken. Het kasteel wordt ingenomen en totaal verwoest. Jarenlang blijft het een ruïne. De helft van het verwoeste kasteel wordt verkocht aan de bisschop Everhard van Munster. De andere helft behoorde toe aan zijn rivaal, de graaf van Gelre.

Vele strooptochten vanuit het kasteel Bredevoort in het Munsterse land en onderlinge veten maakte dat het kasteel nog wel eens van eigenaar wisselde. In 1326 komt Bredevoort definitief in handen van de graaf van Gelre, Reinald II. Er wordt een vredesverdrag met de bisschop van Munster getekend.

Bredevoort was ook een 'oorlogscadeautje'.

Hertog Willem van Gelder schonk in 1388 stad en land aan Hendrick van Gemen als dank voor zijn hulp tijdens de Gelderse veldtochten.

Voor edelen was Bredevoort, een sterke vesting,

Een vakwerkhuisje

(evenals destijds Lichtenvoorde, Oldenzaal, Boertange) interessant als belegging. Andere heren, andere wetten en soms hogere afdrachten: de periode onder van Gemen duurde tot 1492. De tijd onder de graven van Bentheim-Steinfurt duurde tot 1526. Tot 1562 regeerden weer de Gelderse heren. In 1562 wordt Dietrich van Bronckhorst-Batenburg, heer van Anholt, de nieuwe pandheer van Bredevoort. Hij laat een plattegrond maken van het kasteel. De gebouwen beslaan een rechthoek van 42 bij 36 meter. Daarbij kwam vast te staan, dat het gebouw dringend aan een opknappbeurt toe was. Uit de diverse rekeningen voor herstelwerkzaamheden, die bewaard zijn gebleven, blijkt dat dit ook is geschied. Hierbij is het kasteel niet opvallend veranderd.

Op 12 juli 1646 wordt de hoektoren van de burcht door de bliksem getroffen. Deze toren deed dienst als kruittoren met alle fatale gevolgen van dien. De zware muren, 265 cm dik, konden de zware explosie, die volgde op de ontploffing van 320 kruittonnen, niet weerstaan. Meer dan veertig mensen laten het leven en het kasteel is van de aardbodem weggevaagd. Het kasteel wordt daarna niet meer opgebouwd. Natuurgeweld is uiteindelijk gelukt wat vele bisschoppen, graven en hertogen niet is gelukt: de definitieve capitulatie van het stoere kasteel Bredevoort.

De heer van Anholt voerde de scepter tot 1612. Van 1612 tot 1795 was Bredevoort een garnizoenstadje.

Als laatste hoorde de stad onder het huis van Oranje.

Bredevoort was vroeger het bestuurscentrum van het oostelijk deel van de huidige Achterhoek.

De stad Bredevoort vormde met de omliggende dorpen Winterswijk, Aalten en Dinxperlo de voormalige heerlijkheid Bredevoort.

Het stadje ademt het verleden uit. Het stratenplan is in 2010 nog exact hetzelfde als 500 jaar geleden toen Hendrikje Stoffels, de tweede vrouw van Rembrandt, er rond liep.

Aan de zuidzijde van het sterke kasteel ontstond de stad.

St.-Joris was de schutspatroon van de ridders. Hij doodde de draak, het beest van al het kwaad. St.-Joris van Bredevoort staat verguld op de kerktoren van de oude St.-Joriskerk.

Het klooster Nazareth, ook wel Schaer genoemd, had ook grote invloed op Bredevoort. In het klooster, twee kilometer verderop gelegen, was kennis en cultuur. De edellieden vergaderden er, ruzies werden opgelost en men liet zich daar ook graag begraven. De prior van het

klooster was ook pastoor van Bredevoort. Het godshuis werd in 1429 gesticht door de ridder Derck van Lintelo en patriciër Conrad Slindewater. Het viel onder het hoofdklooster Windesheim bij Zwolle.

Tijdens de opstand tegen Spanje in de 80-jarige oorlog (1568-1648) had het platteland rond Bredevoort zwaar te lijden. Soldaten en huurlingen, vrienden en vijanden plunderden. Boerderijen waren vaak verlaten of verwoest, landerijen lagen grotendeels braak.

Soms wapperde op het kasteel de vlag van de Spaanse koning, dan weer het oranje, blanje, bleu.

Prins Maurits wist wel raad met de nieuwe technieken. In oktober 1597 staken zijn soldaten op spectaculaire wijze de grachten over. Aan de zuidwestzijde van de stad werden drijvende kurkbruggen als pontons over het water geslagen. Zijn kanonnen hadden van tevoren Bredevoort al in brand geschoten. De St.-Joriskerk werd hierbij verwoest. Ook de soldaten van Maurits mochten na de inname in 1597 als beloning twee dagen plunderen. De vesting werd van Spaans weer Staats.

Na de rondleiding langs de stadsmuren bezochten we de St.-Joriskerk. Het is een laat-gotische kerk, waarvan de fundamenten uit 1316 stammen. Na de verwoesting in 1597, waarbij zelfs de gewelven waren ingestort begon hier de reformatie. In 1599 werd begonnen met de bouw van de nieuwe kerk in gotisch stijl. Echter bij de Kruittorenramp in 1646 werd de kerk opnieuw verwoest. De verkleinde uitvoering kreeg in 1672 een rococo-preekstoel geschonken door kapitein Satink, met daarop zijn familiewapen. Kenmerkend voor deze kerk is ook een zogenaamde 'boerenzolder', een uitbouw aan de noordkant uit 1640. De 'boerenzolder' was van buitenaf via een trap te bereiken. Was men zondags in drukke tijden te laat voor de dienst, dan kon men zonder te storen via de buitentrap op de 'boerenzolder' plaats nemen.

Ook is er in deze kerk nog een melaatsen-nis gevonden. Vergelijkbaar met de hagiocoop in het kerkje in Hall. (zie Zwerfsteen 2009-4)

Andere tijden, andere maatregelen

Vanaf 1755 waren de wallen, de halve manen, de bastions met de mooie namen Vreesniet, Treurniet, Onversaegt, Stoltenborg, Welgemoed en Ossekop, de grachten en de poorten niet meer nodig.

De natuur en de mens deden hun werk.

Het ijzeren kunstwerk 'Bredevoort Boekenstad', dat te zien is op de plek waar eens de gevangestoren van het kasteel stond en in 1646 nog als kruittoren dienst deed, vermeldt in het kort

de geschiedenis van deze stad.

De laatste regels op dit kunstwerk wil ik u niet onthouden.

Bredevoort verloor zijn jas, maar niet zijn kracht.

De bladzijden van dit boek hebt u immers gelezen in 'Bredevoort Boekenstad', sinds 1993 de vriend van alles wat gedrukt staat.

Nadat we in de St.-Joriskerk de gids, de heer Apenhorst, met een attentie bedankten, bezochten we de uitspanning Bertram in Middeleeuwse stijl om daar te genieten van de koffie met het overheerlijke appelgebak.

Hierna kreeg een ieder de gelegenheid om op eigen houtje de boekenstad Bredevoort nader te verkennen om vervolgens voldaan huiswaarts te keren. ■

Hendrikje Stoffels 1626-1663

Het is bekend dat Hendrikje Stoffels in 1635 in Bredevoort woonde. Haar vader was hier sergeant. Later trok zij als dienstbode naar Amsterdam. Daar was zij jarenlang de huisvrouw van de nu beroemde schilder Rembrandt van Rijn.

● Van de boekentafel

In mei 2010 verscheen het boekwerkje Excelsior,

Naai- en breischool te Steenderen.

Allerlei interessante en aardige wetenswaardigheden, gelardeerd met foto's, rekeningen e.d. passeren de revue. Meer dan 100 jaar, van 1968 tot 1977, zijn er naai- en breilessen gegeven. Onder meer wordt ingegaan op: de notabelen als bestuurders, de leerlingen, de leraressen, de bezoldiging, naaien, het breien en haken, als ook het einde van de stichting Excelsior.

Een leuk geschenk voor Kerst.

Kosten: € 5,-

Ook zijn de volgende gedichtenbundeltjes van Willemien Bosch

bij de Historische Vereniging Steenderen weer verkrijgbaar:

- In en umme Bronckhorst
- Nog es um Bronckhorst
- Uut de olde doos
- Als pluizen op de wind
- 20 Hummelse minuten
- Bronckhorst (kweekschoolscriptie uit 1961 van Grada Bosch, dochter van Willemien)

Kosten: € 4,95 per boekje

Informatie: Margo Oonk, tel. 0575-451928, e-mail: j.a.oonk@hetnet.nl

● Van de Activiteitencommissie Programma 2010-2011

17 januari 2011

Gevel- en stiepeltekens

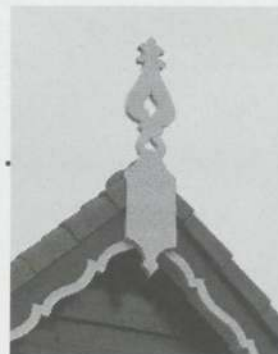
Interessante lezing door Everhard Jans.

14 maart 2011

Ledenvergadering

Defensiewerken in Olburgen

Lezing door Martin Nieuwenhuis

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

R.K. kerk met
pastorie in
Olburgen.

